

srednjem veku. Pravi, da datiranje stavb ni bilo v navadi in da so se pred razvojem transporta stavbe bolj skladale z okolico, ker so ljudje za gradnjo rabili največ tisto gradivo, ki so ga imeli na voljo v okolici: kamen, ilovico, rušo, slamo in travo. V srednjem veku so v stavbarstvu prevladovala močne okvirne konstrukcije z lahkimi polnili. Vse, tudi večje in pomembnejše starejše zgradbe, so bile porušene v vojnah od srede 16. do konca 17. stoletja. Izpred tega obdobja so preostali le močni kamniti zidovi stolpnih hiš visoke pravokotne oblike, last plemstva ali bogatih kmetov. Mnoge hiše, zlasti na jugovzhodu, so bile iz ilovice. Za srednjeveško obdobje je bila značilna tudi obrtniško-trgovska hiša s poslovnimi prostori v pritličju in stanovanjem v nadstropju. V 18. in 19. stol. je prevladovala opeka. Zasilna občasna bivališča so bila narejena iz ruše. Pletene stene so se praviloma pojavljale le znotraj stavb.

Irska ima mnogo skupnega s severozahodno evropsko arhitekturo. Na to kažejo pravokotni tlorisi hiš, pri katerih se prostori nizajo v dolžini zgradbe in zavzemajo vso širino. Prostor z odprtim ognjiščem je najpomembnejši. Stavbe imajo močne stene, strme strehe, oprte na stene, so enoetažne, okna in vrata so v stranskih in ne v končnih stenah. Vse te značilnosti najdemo tako pri velikih, bogatih kot pri manjših, revnejših hišah. Lokalne in časovne značilnosti se kažejo v manj pomembnih detajlih. Tradicija, okolje in vplivi od vzhoda, jugo- in severovzhoda so poglaviti dejavniki, ki so vplivali na izvor in razvoj kulturnih sestavin tamkajšnjega ljudskega stavbarstva. Na severu in zahodu, kjer je svet bolj gorat in manj rodovit, se je ohranilo več starih stavb kot na jugovzhodu, kjer so bili zlasti očitni vplivi iz južne Britanije in zahodne Francije.

Tekst dopolnjujejo številne (neoštevilčene) fotografije z daljšimi komentarji.

Delo se odlikuje po strnjnosti, jasnosti in preglednosti; bralec lahko dobi dokaj dobro predstavbo o irskem ljudskem stavbarstvu.

F. Šarf

Gáborján Alice, Magyar népviseletek, Néprajzi értesítő a néprajzi múzeum évkönyve, LVIII, Budapest 1976

Študija o madžarski kmečki noši je krajši povzetek avtorjeve doktorske disertacije iz leta 1967. V študiji podaja avtor nadvsejši pregled ženske in moške noše in posameznih delov oblačil. Razprava temelji na opisih noš 19. in 20. stoletja, na izročilu starejše generacije in še ohranjenih nošah zadnjega časa.

V pričujočem delu obravnava avtor moško in žensko nošo tako, da najprej po obširnejšem uvodu spregovori o estetiki madžarske ljudske noše in o procesu opuščanja noše, nato pa nadvsejši opisuje moško in žensko nošo treh večjih oblačilnih območij.

V poglavju o estetiki madžarske ljudske noše ugotavlja, da noša ne pomeni samo obleko ampak tudi način estetskega in psihološkega izražanja, torej sredstvo za takšno izražanje. Težavno vsakodnevno in omejeno duhovno življenje je dajalo kmetom le malo možnosti za izražanje svojih estetskih občutij. Ena takšnih manjših možnosti pa je bila njihova obleka, njihova noša.

Tudi madžarski kmetje, kot ugotavlja avtor, so se v raznih obdobjih zgledovali po noši višjih stanov. Pri oblačilnem posnemanju pa so jih v prejšnjih stoletjih omejevale razne odredbe in predpisi, ki so določali v kakšna oblačila (predvsem material, kraj) se sploh smejo oblačiti kmetje. Kljub temu pa tudi v madžarsko kmečko nošo postopoma vključujejo elemente oblačila višjih stanov, čeprav z določenim zamudništvom. Vsekakor pa prevzete kose oblačil kmetje po svoje spreminjajo, tj. prilagajajo svojemu okusu in možnostim.

Avtor ugotavlja več vzrokov zakaj so kmetje začeli opuščati svojo nošo in se začeli oblačiti tako kot meščani in tržani.

Po avtorjevih ugotovitvah so moški preje opustili starejši način oblačenja kot ženske, razen tistih z Veliko – madžarske nižine. V želji, da bi si izboljšali svoj življenjski položaj so se zaposlili v rudnikih in po mestih in so tedaj tudi preje prevzeli mestni način oblačenja. V časih je povzročala opuščanje noše tudi revščina. Tako so revna dekleta in fantje v času žetve hodili žet v tujino. Del zaslužka so potrošili tudi za nakup tovarniškega blaga iz katerega so si dajali krojiti sodobna oblačila.

Po drugi strani je vplivala na prevzem sodobnejše noše tudi njena praktičnost, npr. veliko število spodnjih kril ni bilo niti praktično niti udobno. Tako so bile prav šibkejše in bolehnije, med prvimi ženskami, ki so opustile težko starejšo nošo in začele nositi lažja, po mestni šegi krojena oblačila. Razmeroma zgodaj so začeli oblačiti kmečki starši svoje otroke v mestno nošo.

Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da vlada v razvoju opuščanja noše določeno zaporedje. Tako so kmetje najprej opustili po tradicionalni šegi krojeno obutev, nakar so sledili zgornji oblačilni kosi, nato spodnja oblačila, kot so krila in moške hlače in čisto na koncu še pričeska in pokrivala.

Tako niso redki primeri, ko so se mlajše ženske, ki so se že oblačile v mestno nošo, še vedno česale in pokrivala po starejši šegi in si včasih, potem ko so se poročile, vsaj deloma začele oblačiti tudi v tradicionalno nošo.

Vdiranje konfekcije v kmečko nošo, pa po avtorjevem mnenju izključuje kakršnokoli možnost oblačilnega ustvarjanja in soustvarjanja.

Solidne opise moških in ženskih noš ilustrira 112 risb in fotografij moške in ženske starejše in mlajše kmečke madžarske noše.

Marija Makarovič

Zorica Rajković, Tradicijski oblici nevjenčanog braka kod Hrvata i Srba u svjetlu pojma „Pokusni brak“, Institut za narodnu umjetnost – Zagreb 1975, str. 115

Avtorica v uvodu takole pojasnjuje nastanek dela, s katerim je dosegla magistrski naslov: pri terenskih raziskavah šeg je postala pozorna na nekatere posebnosti pri sklepanju zakonov. Glede na precejšnje število zakonskih parov, ki so živeli ali še živijo v nelegitimni zakonski skupnosti in se šele po nekaj mesecih ali celo letih odločijo za legitimno zakonsko zvezo, je avtorico zanimalo, kaj je vzrok za to, in jo obenem spomnilo na pojav, ki je v etnološki literaturi imenovan „poskusni zakon“. Ker pri prebivalstvu že v začetku pri sondažnih raziskavah ni nikjer naletela na kakršnakoli pojasnila ali odgovore, ki bi dolgo obdobje nelegitimne zakonske skupnosti spravljali v zvezo s poskusnim zakonom, se je odločila, da se bo študija teme lotila najprej pri dosednji domači in tuji literaturi o pojavu poskusnega zakona pri Hrvatih in Srbih.

Literaturo je Z. Rajković obravnavala z vso mogočo kritičnostjo, kar kaže že površno prelistavanje in pregled vsebine: osemindeset strani je odmerjenih dosednji literaturi o vprašanju poskusnega zakona, njene lastne terenske raziskave obsegajo dvaindvajset strani, z rezultati pa nas seznanjajo na sedmih straneh.

Prve podatke o poskusnem zakonu je avtorica črpala iz dela A. Mitrovića iz leta 1906, zadnja pa so recentnega datuma. (Izčrpejše navaja, z obširnimi citati, dela petih avtorjev, ki so etnologi, pravniki ali sociologi: A. Mitrovića, M. Matičeve, N. Pantelića, V.S. Erlichove in M. Martinovića.) S primeri nam razlaga, kako in zakaj so posamezni avtorji pripisovali prebivalcem različnih območij institucijo poskusnega zakona: zaradi različnih političnih ali moralnih tendenc, zaradi nerazumevanja, površnosti ali nepoznanja kriterijev za določanje poskusnega zakona, pa tudi zato, ker so preprosto prevzemali nedokazane trditve prejšnjih avtorjev.

V svoje terenske raziskave je avtorica vključila le območja, ki jih je že našla omenjena v literaturi, in je tako v nekajletnem obdobju intervjuvala prebivalce v osemindesetih naseljih (točno število intervjujev ne navaja) v Dalmatinski Zagori, Liki, Kordunu, Bosni in vzhodni Srbiji.

V poglavju o analizi pojava Z. Rajković podaja definicijo institucije poskusnega zakona: poskusni zakon je tisti zakon, katerega glavne značilnosti so posebna funkcija, začasnost in nelegitimitnost. Posebna funkcija naj bi vključevala spoznavanje rodne in delovne sposobnosti neveste in skladnost partnerjev med seboj in z družino. Seveda pa je glavni pogoj poskusnega zakona, da se ga kandidati zavedajo, da torej zavestno vstopajo v poskusno obdobje.

Z analizo primerov iz literature in svojih lastnih spoznanj pa avtorici postane jasno, da ta poglobilni pogoj ni nikjer navzoč. Vzroki za to, da se partnerja ne poročita, so predvsem druge narave in jih navaja v glavnem po literaturi: še pred prvo vojsko vojaška obveznost, prej in sedaj mladoletnost partnerjev in pomanjkanje denarja (za plačilo duhovščine in svatbo). Tudi vzrok, ki bi bil morda najbolj običajen za dokazilo o instituciji poskusnega zakona, čakanje do rojstva prvega otroka, odpade, ker se velikokrat poroče, ko so otroci že odrasli. Avtorji, ki so zagovarjali obstoj institucije poskusnega zakona, so bili mnenja, da je eden od kazalnikov tožba za denarno odškodnino, ki se je poslužuje ženska, če jo moški po večletnem nelegitimnem zakonskem razmerju požene čez prag. Z. Rajković je mnenja, da je to nasprotno še en dokaz, da poskusni zakon ne obstaja, saj bi sicer z običajnim pravom sankcionirali tudi te vrste pojave, ne pa da se morajo ženske posluževati pomoči civilnega prava. Okolice pojmuje dekle za omoženo in fanta za oženjenega takoj, ko nevesta prestopi prag, njen odnos pa ne glede na neizvršene formalnosti v cerkvi ali na občini za pravi zakonski odnos. Teh tradicionalnih nelegitimnih zakonskih zvez se v novejšem času vsekakor bolj zavedajo moški, ki si pri eventualni menjavi partnerk obetajo manj težav v zvezi z ločitvijo.

Avtorici torej niti lastne raziskave niti zelo natančen pregled starejših primerov iz literature niso prinesli zanesljivih dokazov, da bi v obdobju od približno 1900 do danes (kolikor so lahko zaobjeli s spominom najstarejši intervjuvanci) kot vzrok za nelegitimne zakone lahko kdorkoli navedel institucijo poskusnega zakona. O tem se zdi bralcu nemara malce začudujoča njena metoda intervjuja, ko